

Een greep uit onze dwaalgasten

Roy Slaterus

Inleiding

Wiens hart gaat er nou niet sneller kloppen bij het woord Goudlijster!? Op 1 oktober van dit jaar ontdekte Magnus Robb er eentje in de Kunstenaarsduintjes in IJmuiden. Een geweldige ontdekking op een fantastische plek. In de loop der jaren zijn talloze zeldzame vogels opgedoken in Zuid-Kennemerland en vaak ging dat gepaard met momenten van opwinding en vreugde. Achter elke ontdekking schuilt een verhaal. Hierna worden enkele van die verhalen nogmaals verteld. En omdat speculeren over het verschijnen van dwaalgasten niet snel verveelt, volgt eerst een bespreking van het (potentiële) voorkomen van zeldzaamheden.

Waar en wanneer?

Het ontdekken van een zeldzame vogel is nou niet bepaald eenvoudig. Tenzij je er niets voor hoeft te doen natuurlijk. Zo is het mogelijk dat je oog toevallig op een dwaalgast valt, terwijl je thuis in je luie stoel zit, of juist hard aan het werk bent achter je bureau. Dat overkwam bijvoorbeeld de geluksvogels in Den Helder (Alpenheggenmus, april 2000) en Amsterdam (Rotskruiper, november 1989). Maar doorgaans vereist het heel wat meer inspanningen om dat zogenaamde 'geluk' af te dwingen.

De meeste dwaalgasten worden ontdekt, omdat ze verschijnen op een moment en een plaats waar minstens één vogelaar actief is. Dat klinkt logisch, maar toch volgt hierop een korte toelichting. Op grond van eerdere Nederlandse gevallen mogen we aannemen dat bijvoorbeeld Raddes Boszangers hier uitsluitend in september-oktober opduiken en Rode Rotslijsters in april-mei. Immers, alle 16 Raddes Boszangers in Nederland tot en met 2002 werden ontdekt tussen 29 september en 18 oktober, terwijl de zeven Rode Rotslijsters gevonden werden tussen 22 april en 17 mei. Geheel los daarvan staat, dat een Koningseider graag op zee dobert, terwijl een Grote Kruisbek een naaldboom als verblijfplaats verkiest. Conclusie: vogels – dus ook zeldzame – verschijnen in Nederland volgens bepaalde patronen.

De drie oudste gevallen van Grote Kruisbek stammen uit de regio Kennemerduinen, winter 1990-1991. Piet Munsterman.

Relatief veel dwaalgasten zijn uit een net gehaald. Van de Witkopgors zijn zes vangsten en slechts één veldwaarneming bekend. VRS Van Lennep Kennemerduinen, 4 november 1987. Arnoud van den Berg.

Nu de vogelaars, want ook bij hen vallen patronen te ontdekken. Omdat bij (de meeste) vogelaars niet het hele leven draait om hun hobby, wordt er vaker in het weekend gevogeld dan op werkdagen en worden bepaalde gebieden vaker met een bezoek vereerd dan andere. Voor onze regio geldt, dat er over het algemeen meer gevogeld wordt in de duinstrook dan in de polder, en dat IJmuiden, Parnassia, Reddingsbrigade, Langevelderslag, Bokkedoorns en de twee vinkenbanen extra nauwkeurig onder de loep worden genomen.

Welnu, wie er in slaagt om zoveel mogelijk van dergelijke patronen te doorzien, zal waarschijnlijk een goede 'dwaalgastvoorspeller' zijn. Of hij of zij daarmee ook een goede ontdekker is, hangt dan weer af van zijn of haar opmerkingsvermogen, determinatiekennis, enzovoorts.

Laten we het voorkomen in de regio van een aantal zeldzaamheden tot en met 2002 eens nader bestuderen. In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van enkele zeldzaamheden, waarbij de totalen voor Nederland (NL) en Zuid-Kennemerland (ZK) gegeven worden, alsmede de plaats en tijd van de regionale gevallen. Wat direct opvalt is dat verreweg het grootste deel van deze gevallen van kustlocaties afkomstig is en dat het aantal vangsten aanzienlijk is. Voorts komt naar voren dat de ruime meerderheid stamt uit de periode augustus-november, terwijl de gevallen uit mei-juni op enige achterstand volgen. Dit overzicht is slechts bedoeld om u een *idee* te geven van de verspreiding van dwaalgasten over plaats en tijd. Immers, bij een andere selectie van soorten zou de balans waarschijnlijk een tikkeltje verschuiven.

Deze Poelsnip werd eerst gezien voordat hij gevangen werd. VRS AW-duinen, 26 juli 1994. Arnoud van den Berg.

Tabel 1. Regionale voorkomen van enkele zeldzaamheden tot 2003.

Soort	NL	ZK	Plaats en tijd
Amerikaanse Smient	41	2	Spaarnwouderplas, 13-15 nov 1994 Hekslootpolder e.o., 15-19 maart 1998
Steppeklevit	40	1	Inlaagpolder e.o., 25 juni-17 aug 1998
Dougalls Stern	25	6	IJmuiden, 7 juli 1977 IJmuiden, 13 juli 1982 IJmuiden, 5-6(9) juni 1989 IJmuiden, 25 mei 1990 IJmuiden, 16 juni 1990 IJmuiden, 3 juli 1990
Zwarte Zeekoet	77	6	IJmuiden, 12 nov 1950 IJmuiden, 20 aug-13 sept 1975 IJmuiden, 15 aug 1980 IJmuiden, 2 nov 1986 IJmuiden, 7 okt 1990 IJmuiden, 25 aug 1994
Kortteenleeuwerik	28	2	AW-duinen, vangst, 7 nov 1981 Kennemerduinen, vangst, 24 april 1988
Noordse Nachtegaal	51	4	Ruigoord, 22 mei-6(8) juni 1993 Kennemerduinen, 19 juni 1997 Zandvoort, 10 mei 2001 AW-duinen, vangst, 15 aug 2001
Orpheusspotvogel	36	1	AW-duinen, vangst, 19 aug 2001
Baardgrasmus	41	2	AW-duinen, 9 mei 1979 Kennemerduinen, 23-26 mei 1987
Grauwe Flitis	32	1	IJmuiden, 5-9 sept 2000
Bergfluitier	28	2	AW-duinen, 29-31 mei 1994 Kennemerduinen, 1-3 mei 1999
Witsultbarmslis	98	11	Kennemerduinen, 16 okt 1962 Kennemerduinen, vangst, 28 okt 1962 Kennemerduinen, vangst, 9 nov 1972 Kennemerduinen, 2, vangst, 3 dec 1972 Kennemerduinen, vangst, 4 dec 1972 Kennemerduinen, vangst, 4 nov 1975 Kennemerduinen, vangst, 21 nov 1975 Zandvoort, vangst, 15 nov 1986 IJmuiden, 20 nov 1988 Kennemerduinen, vangst, 26 nov 1988 Kennemerduinen, vangst, 11 nov 1995
Witkopgors	32	8	Kennemerduinen, vangst, 8 okt 1962 Kennemerduinen, vangst, 31 okt 1966 Kennemerduinen, vondst, 27 okt 1967 Kennemerduinen, vangst, 5 nov 1974 Kennemerduinen, vangst, 22 okt 1981 Kennemerduinen, vangst, 4 nov 1987 IJmuiden, 20-24 okt 1994 Kennemerduinen, vangst, 4 nov 1994
Bosgors	65	6	Vogelenzang, vondst, 16 okt 1874 Kennemerduinen, vangst, 30 sept 1976 AW-duinen, vangst, 21 (& 26) sept 1980 Spaarnwoude, 9 nov 1993 IJmuiden, 21 okt 1994 Kennemerduinen, 5-8 april 2002

Tot nu toe is gesproken over zeldzaamheden die reeds in de knip zitten, maar zijn er ook soorten die nog ontbreken? In tabel 2 wordt een aantal suggesties gedaan voor nog te ontdekken soorten in de regio. Al deze soorten zijn reeds meerdere malen elders in het land vastgesteld en dus wordt het tijd dat Zuid-Kennemerland ook zijn portie opeist. Maar had u iets zwaarders in gedachten? Probeer dan eens op een februaridag een Amerikaanse Zilvermeeuw in de Vissershaven van IJmuiden te vinden, of een Roodkeelnachtgaal in oktober in de Bokkedoorns.

Tabel 2. Selectie van potentiële dwaalgasten in de regio.

Soort	Plaats	Maand
Ringsnaveleend	Vogelmeer	april
Ralreiger	Spaarnwouderplas	juni
Kleinst Waterhoen	Batterij	juni
Citroenkwikstaart	Kennemermeer	september
Aziatische Roodborsttapuit	Kennemermeer	oktober
Krekelzanger	Westhoffbos	juni
Iberische Tjiftjaf	Westerveld	mei
Withalsvliegenvanger	Bokkedoorns	mei

De knallers

De lijst van tot de verbeelding sprekende zeldzaamheden die in Zuid-Kennemerland zijn vastgesteld is lang. Het mag duidelijk zijn dat de hierna geselecteerde soorten daarvan geen volledig overzicht vormen. Wie hiernaar op zoek is kan van den Berg en Bosman (2001) raadplegen, aangevuld met de jaarverslagen van de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) die jaarlijks verschijnen in het tijdschrift Dutch Birding.

Harlekijneend

Op 28 december 1982 ontdekte Dirk Moerbeek in de Vissershaven van IJmuiden een bruin eendje, dat hij na enige bestudering determineerde als een vrouwtje Harlekijneend. Diezelfde dag werd de vogel nog gezien door enkele vrienden van Dirk, met wie hij op de Zuidpier zou gaan vogelen. Pas de volgende dag kwamen enkele tientallen vogelaars het beestje bewonderen. Ach, zo ging dat nog in die dagen. Voor het laatst werd de vogel waargenomen op 28 maart 1983 (Moerbeek, 1984). Tot op de dag van vandaag betreft dit de enige Harlekijneend die in Nederland is waargenomen. Met recht een vogel om trots op te zijn.

*Volgende keer graag een mannetje! IJmuiden, 29 december 1982.
Edward van IJendoorn.*

*De Monniksgier is één van de grootste vogels van Europa. IJmuiden, 29
juli 2000. Arnoud van den Berg.*

Monniksgier

In de zomer van 2000 werd Nederland opgeschrikt door meldingen van een Monniksgier. Voor het eerst werd de vogel gezien door Jaap Feddema langs de Friese noordkust op donderdag 13 juli. Na enkele dagen te hebben rondgezworven langs de Waddenzee besloot de gier op 25 juli de oversteek te maken naar Noord-Holland. En wat velen gehoopt hadden, gebeurde op 29 juli: de Monniksgier dook op in IJmuiden. Het enorme dier streek neer midden in een meeuwenkolonie op het Forteiland. Uiteraard werd hij daar continu belaagd door vele verschrikte meeuwen. De volgende dag vervolgde hij zijn tocht na enkele rondjes boven het Kennemerstrand te hebben gevlogen. Hij belandde via Groet, Texel, Vlieland en Terschelling op Ameland, om dezelfde route in tegenovergestelde richting weer af te leggen vanaf 11 augustus. Op 12 en misschien ook 13 augustus moet de gier voor de tweede maal een bezoek aan de regio hebben gebracht, maar de vogel werd toen, ondanks zijn spanwijdte van meer dan 2,5 meter niet opgemerkt. Op 13 augustus was Katwijk echter aan de beurt en later bereikte hij zijn eindbestemming: de Maasvlakte. Hier bleef het dier tot 18 augustus aanwezig, waarna hij in de richting van Engeland uit beeld verdween. Uiteraard trok dit magnifieke beest veel aandacht en werd er volop gespeculeerd over zijn herkomst. Na de Monniksgier die op 12 oktober 1948 werd geschoten in Gelderland betreft het hier het tweede geval voor Nederland (van Dijk, 2004).

De tweede Kleine Kokmeeuw voor de regio bleef ruim zeven maanden bij de Zuidpier rondhangen. IJmuiden, najaar 1988. Piet Munsterman.

Kleine Kokmeeuw

In de ochtend van 4 augustus 1985 bestudeerden Ruud van Dongen, Peter de Rouw, Ger Blok en Jan Boshuizen vanaf het puntje van de Zuidpier van IJmuiden een meeuw die eerder voor Zwartkopmeeuw versleten was. De vogel had door de lichte ondervleugels inderdaad iets weg van een Zwartkopmeeuw, maar leek voor het overige veel meer op een Kokmeeuw. Op grond van onder meer de zwarte kopkap en snavel kon de vogel gedetermineerd worden als adulte Kleine Kokmeeuw. Dezelfde dag nog konden tientallen geïnteresseerden deze Amerikaanse verschijning bekijken en fotograferen. De volgende dag werd de vogel niet meer waargenomen. Het betrof het eerste geval voor Nederland. Voor wie deze vogel niet gezien had, kwam er spoedig een herkansing: van 16 juni 1988 tot 28 januari 1989 verbleef er opnieuw een Kleine Kokmeeuw bij de Zuidpier, ditmaal een vogel in tweede winterkleed (van Dongen & de Rouw, 1987).

Ross Meeuw

Zaterdag 21 november 1992 bracht Dirk Moerbeek een bezoek aan de Noordpier bij Velsen-Noord. Onder beroerde waarnemingsomstandigheden observeerde hij daarvandaan een kleine meeuw die nog het meeste op een Ross Meeuw leek. De vogel vloog echter dichterbij de Zuidpier, waar eveneens vogelaars waren die geen van allen aandacht besteedden aan deze noordelijke dwaalgast. Zagen zij dan wel dat het gewoon een Dwergmeeuw was!? Omdat het Dirk toch niet helemaal lekker zat besloot hij af te reizen naar de Zuidpier. Daar aangekomen kon hij zijn geluk niet op toen hij de vogel terugvond en hij zijn aanvankelijke determinatie kon bevestigen. Dit fraaie meeuwtje bleef vervolgens tot 27 november aanwezig en werd bewonderd door honderden vogelaars. Het betrof het derde geval voor Nederland (Moerbeek, 1993). Drie jaar later verscheen er wederom een Ross Meeuw bij de Zuidpier en inmiddels staat de landelijke teller op elf. Maar hoeveel het er ook mogen worden, van Ross Meeuwen krijgen maar weinigen snel genoeg.

Brilstern

Op 4 juli 1989 werden Hans Schekkerman en Peter Meininger tijdens het ringen van jonge Visdieven in een kolonie nabij Terneuzen aangenaam verrast door een rondvliegende Brilstern. Ook de volgende dag werd deze vogel daar waargenomen en verscheen er zelfs een tweede exemplaar. In de dagen daarna werden deze vogels op meerdere plaatsen tussen Terneuzen en Zeebrugge, België, geobserveerd. Op 24 juli werd om 08.40 uur door Nick van der Ham vermoedelijk een van deze vogels gezien, langsvliegend in zuidelijke richting. En rond 11.00 uur ontdekte Piet Munsterman hem bij de Zuidpier van IJmuiden, waar hij de rest van de dag bleef (Schekkerman & Meininger, 1990). Zodoende kon ook deze schitterende soort aan de regiolijst worden

toegevoegd. Tot ten minste 2002 waren dit de enige twee Brilsterms die in Nederland werden gezien.

Steppehoen

Het Steppehoen is lang niet de zeldzaamste soort uit de lijst, maar desondanks zeer gewild. De reden: het laatste geval voor Nederland stamt uit 1972 en het ziet er niet naar uit dat er spoedig een zal volgen. In de 19^e eeuw werden honderden exemplaren waargenomen (vooral in 1863 en 1888) en er werden zelfs broedpogingen geconstateerd. Een groot deel van de waarnemingen werd toen verricht in de duinen van Zuid-Kennemerland. In die dagen moest vogelfotografie nog worden uitgevonden en dus werd door middel van het geweer het bewijsmateriaal verzameld. In de 20^e eeuw dook de soort wederom op, maar ditmaal nog slechts sporadisch. Het laatste geval in de regio dateert van juni-juli 1969 uit de Kennemerduinen (van den Berg & Bosman, 2001). Of er nog hoop is voor de 21^e eeuw? Ik weet het niet...

Middelste Bonte Specht

Zeer onverwacht was het verschijnen van een mannetje Middelste Bonte Specht op landgoed Huis te Vogelenzang in mei 1997. De vogel werd op 3 mei ontdekt door Leon Edelaar en bleef tot ten minste 19 mei aanwezig. Ofschoon deze soort regelmatig binnen de landsgrenzen broedt, zijn waarnemingen in de kustgebieden uitermate zeldzaam. Tot op heden betreft het hier het enige geval voor Noord-Holland. De vogel trok zich niets aan van alle drukte rondom hem en timmerde er lustig op los. Bovendien liet hij regelmatig zijn klaaglijke roep horen.

Izabeltapuit

Op 22-23 september 2000 was het goed vogelen in de omgeving van het Kennemermeer in IJmuiden. Er werden onder andere een Witoogend, enkele overvliegende Wespentieven, drie Visarenden, een Geelpootmeeuw, een Grote Pieper, twee Roodkeelpiepers, 17 IJsgorzen en een Ortolaan waargenomen. Maar de Izabeltapuit die op de avond van 22 september 2000 op de nabijgelegen parkeerplaats door Dirk Moerbeek en Roy Slaterus werd ontdekt, trok toch wel het meeste bekijks. Op weg naar huis besloten zij om nog even vanuit de auto dit vogeltje op naam te brengen en beleefden ze een paar spannende minuten. Gelukkig bleef de Izabeltapuit ter plaatse en liet hij zich die avond tot na zonsondergang bewonderen door diverse belangstellenden. Ook de volgende dag hipte hij onverstoord over de vlakte, tot groot genoegen van vele foto- en videografen. Na het exemplaar van de Maasvlakte in oktober-november 1996 betreft het hier het tweede geval voor Nederland (Moerbeek et al, 2002).

De tamme Izabeltapuit liet zich uitgebreid fotograferen. IJmuiden, 23 september 2000. Arnoud van den Berg.

Beide in Nederland waargenomen Weestijngrasmussen trokken zich niets aan van de vogelaars die hen bewonderden. Amsterdamse Waterleiding-duinen, Zandvoort, 3 november 1988. Arnoud van den Berg.

Woestijngrasmus

Op zondagmiddag 30 oktober 1988 vond Ferdy Hieselaar langs het Sprengelkanaal in de Amsterdamse Waterleidingduinen een zandkleurige grasmus met opvallend gele iris, snavel en poten. Het vogeltje verbleef veelal op de grond of in lage struiken. Na raadpleging van een vogelgids kwam Ferdy tot de conclusie dat het een Woestijngrasmus betrof, een soort die nog niet eerder in Nederland was vastgesteld. Tot en met 3 november liet de vogel zich door vele vogelaars bestuderen, vaak van zeer nabij (Hieselaar, 1989). Sindsdien werd nog eenmaal een Woestijngrasmus in Nederland waargenomen, namelijk op 8-9 oktober 1994 te Scheveningen. Op dezelfde dagen verbleef overigens op het strand van Zandvoort de eerste Woestijntapuit voor Zuid-Kennemerland, maar dat is weer een heel ander verhaal.

Brilgrasmus

Dat de Zuidpier van IJmuiden altijd voor verrassingen kan zorgen werd weer eens bewezen op 2 november 1984. Erica van der Plaat en René van Rossum ontdekten toen op de blokken aan het eind van de pier een zangvogel, die van een Grasmus verschilde door het geringe formaat. Op grond van onder meer de lichte oogring, vleugeltekening en structuur kon de vogel uiteindelijk gedetermineerd worden als Brilgrasmus.

De Roodborstlijster of American Robin Turdus migratorius is nog nooit in Nederland waargenomen en zou een hele mooie aanwinst voor de regio zijn. Stanley Park, Vancouver, Canada, april 1998. Piet Munsterman.

Diverse gewaarschuwde vogelaars zagen de vogel nog die dag en konden zich mengen in de discussie die ontstond over deze determinatie. Door een meetlat te fotograferen op een plek waar ook de grasmus werd gefotografeerd kon een indruk worden verkregen van het formaat en werden de twijfelaars over de streep getrokken. Tot op heden is dit de enige Brilgrasmus die in Nederland werd vastgesteld (van IJzendoorn & van Rossum, 1985).

Tot slot

Na zoveel dwaalgastgeweld zult u wel staan te popelen om gewapend met verrekijker, telescoop, fototoestel en microfoon het veld in te gaan. Mocht het u nou een keertje niet lukken om een zeldzaamheid op het netvlies te krijgen, laat u dan niet onmiddellijk uit het veld slaan. Want je weet maar nooit hoe een koe een haas vangt.

Verwijzingen

- van den Berg, A.B. & Bosman, C.A.W., 2001. Zeldzame vogels van Nederland – Rare birds of the Netherlands. Avifauna van Nederland 1. Tweede druk. Haarlem.
- van Dijl, M., 2004. Monniksgier in Nederland in juli-augustus 2000. Dutch Birding 26: 87-95.
- van Dongen, R.M. & de Rouw, P.W.W., 1987. Kleine Kokmeeuw te IJmuiden in augustus 1985. Dutch Birding 9: 55-59.
- Hieselaar, F.G.S.M., 1989. Woestijngrasmus in AW-duinen te Zandvoort in oktober-november 1988. Dutch Birding 11: 111-114.
- van IJzendoorn, E.J. & van Rossum, R., 1985. Brilgrasmus te IJmuiden in november 1984. Dutch Birding 7: 85-93.
- Moerbeek, D.J., 1984. Harlekijneend te IJmuiden in winter van 1982/83. Dutch Birding 6: 37-40.
- Moerbeek, D.J., 1993. Ross' Meeuw te IJmuiden in november 1992. Dutch Birding 15: 7-13.
- Moerbeek, D.J., Slaterus, R., van der Aa, M.L. & van Loon, A.J., 2002. Izabeltapuiten te IJmuiden in september 2000 en op Schiermonnikoog in oktober 2000. Dutch Birding 24: 7-11.
- Schekkerman, H. & Meininger P.L., 1990. Brilsterns in Nederland en België in juli-augustus 1989. Dutch Birding 12: 233-238.

Roy Slaterus, Reitzstraat 99, 2021TR Haarlem